

Qurbonova Gulshanoy Akbar qizi

Samarqand viloyat Kattaqo'rg'on tumani

1- maktab musiqa fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *O'zbek xalqining musiqa madaniyati juda uzoq tarixga ega. Tarixiy taraqqiyot davomida xalq mumtoz musiqasi, an'anaviy kasbiy musiqa, xalq bastakorlik yo'lari, shuningdek, folklor - havaskorlik musiqiy merosi singari shaklan va usluban bir-biriga yaqin ijrochilik ko'rinishlari bir-birini to'ldirib keldi. Ushbu musiqiy merosimiz bugungi kunimizda ham ma'naviy madaniyatimizning bir bo'lagi sifatida namoyon bo'lmoqda.*

Kalit so'zlar: *Ashula, musiqa, raqs, folklor, mumtoz musiqa, xalq bastakorlik.*

Mustaqillik sharofati bilan milliy-ma'naviy qadriyatlarimizga, urf-odatlarimizga, unutilayozgan, tarixan qadrlil an'alarimizga bo'lgan e'tibor, ularni yangidan islox etish jarayoni ustivor yo'nalish kasb etdi. Milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz, ma'naviy boyligimizga bo'lgan e'tibor davlat miqyosiga ko'tarildi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq ota-bobolarimizdan, ajdodlarimizdan qolgan ma'naviy boylklarni, jumladan, musiqiy madaniyatni avaylab asrash, tiklash borasida, qolaversa, zamon bilan hamohang qadam tashlash borasida talaygina ishlar qilindi. Bu borada o'tgan ajdodlarimiz bizlarga meros qilib qoldirib ketgan ulkan ma'naviy boyligimiz asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Tarixdan ma'lum, ma'naviyatimizning asosiy bo'g'ini bo'lgan musiqiy madaniyatimiz, an'anaviy qo'shiqlarimiz, maqom ijrolari hamisha xalqimizning kundalik hayotida ma'naviy ozuqa sifatida e'tirof etib kelingan. Xalq og'ir kunlarida musiqadan najot izlagan, xursandchilik kunlarida ham qo'shiq va musiqa ularga hamroxi bo'lgan. Zero, bugungi muborak Mustaqillikka erishgan kunimizda, o'zligimizni anglab borayotgan bir davrda ulkan ma'naviyatimizning bir bo'lagi bo'lgan, ota-bobolarimizdan meros bo'lib kelgan milliy musiqiy madaniyatimizga suyanish, an'anaviy qo'shiqlarimizga murojaat qilish tabiiy bir holdir. Bularning barchasi barkamol avlod tarbiyasida, yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. An'anaviy musiqa va qo'shiqlarimiz odamlarni hamisha iymonga, mehr-oqibatga, odamiylikka chorlab kelgan. Bugungi kunda ham shu dolzarbligini yo'qotmagan holda Mustaqillikka, mehnatkashlar ongini shakllantirish yo'lida, barkamol avlod tarbiyasida vosita sifatida asosiy omillardan bo'lib qolaveradi. Ashula, musiqa, raqs, folklor ijrochiligi san'ati milliy musiqa san'atining xalq hayoti va ijodi bilan chambarchas bog'liq holda paydo bo'lgan va rivojlanib kelgan qadimiy san'at turlaridan hisoblanadi. Ayniqsa, xalqimizning an'anaviy ruhdagi qo'shiqlari o'lmas meros bo'lib, barcha davrlardagidek bugun ham «labbay» deb javob bermoqda.

Lekin shu bilan bir qatorda faqat tarixga sajda qilmay, bugungi kunning ruhiga mos tarzda qo`shiqlar yaratish esa milliy mafkuramizni rivojlantirishda bosh omillardan bo`lmish musiqiy san`at bilan shug`ullanayotgan barcha mutaxassis va san`atkorlarga muhim vazifa qilib qo`yilishi tabiiydir. Mamlakatimiz tamomila yangi jamiyat, yangi turmush va yangi hayotni boshlab yubordi.

Odamlarimiz qalbi, tafakkuri va tasavvurida o`zgarishlar paydo bo`ldi. O`zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentimiz ta`kidlaganlariday, ma`naviyat masalasi millat tarixi, axloqiy va diniy qadriyatlar, madaniy meros, an`ana va rasm - rusumlar, milliy mafkura, vatanparvarlik va insonparvarlik, milliy o`zlikni anglash singari juda ko`p omillarni o`z ichiga oladi va pirovardida, inson shaxsini belgilashda asosiy mezon vazifasini bajaradi.

“Xalqimizning kelajagi, - deb yozadi O`zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov, - eng avvalo, uning o`ziga, ma`naviy qudratiga va milliy ongining ijodiy kuchiga bog`liqdir. Moddiy farovonlikka tabiiy intilish millatning ma`naviy va aqliy o`rish ehtiyojiga g`ov bo`lmasligi lozim. Ma`naviylik va mahrifiylik xalqimizning ko`p asrlig tarixi davomida doimo uning eng kuchli o`ziga xos xususiyati bo`lib keldi”. Ushbu tamoyillardan kelib chiqib, ma`naviy jabhalarning barcha yo`nalishlari o`zlarining maqsad va vazifalarini belgilab olishlari zarur bo`ladi. Ayniqsa, bu jabhada musiqiy madaniyatning ma`naviy hayotdagi o`ziga xos o`rnini baholash, uning ta`sirchanlik kuchini Mustaqillik mafkurasi tomon yo`naltirish uning bosh mezoni ekanligini anglash muhimdir. Madaniy hayotda bugungi kunda shu tamoyilga ko`ra siljishlar kuzatilmoqda. Ijodkorlarning fikri-zikri ana shu tamoyillar yo`liga yo`naltirilgan desak, xato qilmagan bo`lamiz. Musiqiy madaniyat o`zining serqirraligi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, o`zining chuqur ildizlari qadimgi davrlarga yetib boradigan o`zbek xalqining boy musiqa merosi hozirgi kundalik hayotimizdan ham tushgani yo`q. U xalq ijodining yuksak namunalari, folklor ijrochiligi, kuy tuzilishi, mazmunan rivojlangan cholg`u va ashula asarlari, dostonlar ijrochiligi hamda murakkab ijrochilik turkumi atalmish maqom musiqasini o`z ichiga oladi. Bundan tashqari, xalq musiqiy madaniyatida o`zlarining barcha davrlarda sezilarli hissalarini qo`shib kelayotgan xalq bastakorlarining ijodi ham salmoqli o`rin tutadi.

XIX asr oxirlariga kelib o`zbek musiqiy madaniyatida o`zgarishlar davri boshlandi. Bu albatta, Turkiston o`lkasini Rossiya tomonidan istilo qilinishi bilan bog`liqdir. Bu borada ikki tomonlama qarash bilan o`rganmoq zarur bo`ladi. Chunki bazi bir hollarda milliy musiqa madaniyatimizga salbiy ta`sirini kuzatsak, ikkinchi tomondan, o`ziga xos rivojlanish davri bo`lganligini ham e`tirof etish zarur bo`ladi. Chunki nota yozuvining kirib kelishi, o`lkamizda milliy musiqa san`atimizni ilmiy ravishda o`rganish, folklor va etnografiya sohasidagi rivojlanishga sezilarli ta`sir etdi. Bu borada V. A. Uspenskiy, Ye.Ye. Romanovskaya, N. N. Mironov singari musiqashunos va etnograf olimlarning mehnatlarini aytib o`tish zarur bo`ladi. Ilyos Akbarov, Mutal Burxonov, Yunus Rajabiy, Tolibjon Sodikov, Muxtor Ashrafiy singari

musiqamiz darg'alari ulardan saboq oldilar. Bundan tashqari, jahon musiqiy madaniyatining durdonalari sanalmish fortepiano sozi, opera va balet, simfonik ijro, jahon klassik musiqiy sozlarining kirib kelishi musiqiy madaniyatimizning har tomonlama serqirra rivojiga salmoqli hissa qo'shdi. Natijada, o'zbek xalq musiqalari, qo'shiqlari, maqomlari joy olgan 20 jildan ortiq kitoblar dunyo yo'zini ko'rdi

So'nggi 130 yil ichida musiqiy madaniyatimiz murakkab, keskin ziddiyatlarga, ijobiy va salbiy ko'rinishlarga to'la tarixiy davrni boshidan kechirdi. Ana shu holatlarga qaramay, o'tgan davrlar mobaynida ilm fan, san'at, jumladan, musiqiy madaniyat sohasida faxrlanishga arzigulik ishlar amalga oshirilganligini e'tirof etish zarur. Yaqqol misol sifatida musiqa ijodiyoti, ijrochiligi, musiqa ilmi, tahlili singari sohalarni olish mumkin. Shu o'tgan davrlarning salbiy oqibatlarini sifatida hayotimizning o'ta siyosiy lashtiriluvini, milliy qadriyatlarimizni mensimaslik, uning toptalishiga yo'l qo'yilishi, xalqchil yo'nalishlarga bepisandlik munosabatida bo'lish, azaliy xalqaro madaniy aloqalar rivojlanishiga sun'iy to'siqlar qo'yilishi kabilarni ko'rsatish mumkin. Qadimgi yunonistonda estrada tushunchasining paydo bo'lishi. Estrada tarixini o'rganish uchun shu tushunchani paydo qilgan tarixiy daqiqalarni tasavvurimizda tiklab, uning o'z davri tomoshalardagi ilk ko'rinishlarini izlaymiz va o'rganamiz.

Hozirgi zamon o'zbek musiqa ijodiyoti serjabha va ko'lami keng, usluban boy va rang-barang, rivojlangan va shiddatli jarayon sifatida gavdalanadi. Zotan, musiqiy madaniyatimiz juda qadim, betakror va noyob an'analarga ega bo'lgani holda, zamona zayli bilan yangidan-yangi yo'nalish, shakl, janr, uslublar bilan yanada boyib bormoqda. Demakki, asrlar osha bizgacha yetib kelgan ardoqli navobaxsh merosimiz qatori bir necha avlod ijodkorlarining ko'rkam musiqiy an'analari madaniy-ma'naviy mulkimizga aylandi. Har qanday san'at turi har xil vositalar orqali hayotiy voqelikni aks ettirishga qodir ekan, so'nggi yuz yillik mobaynida O'zbekiston musiqasining rivojlanishi nechog'lik murakkab va o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitlarda kechganini yaqqol tasavvur qilish mumkin. Xususan, 20-yillardan e'tiboran kompozitorlikka xos ifoda vositalarining izchil joriy etila boshlanishi musiqiy madaniyatimizda musiqa ijodkorligining yangi tizimi barpo etilishidan dalolat berdi. Tabiiyki, tez orada o'zbek xalq ijodiyoti, an'anaviy bastakorlik hamda havaskorlik singari o'zaro chambarchas bog'liq qatlamlar bilan uzviy bog'liq ravishda milliy qadriyatlarimizga, «noan'anaviy» kompozitorlik ijodkorligi muhim tarmoq sifatida qo'shiladi. Umumbashariy madaniy taraqqiyotga mos ravishda mazkur jabha o'lkamizda tarixan juda qisqa muddat ichida o'zil-kesil shakllanib, samarali rivoj topganini alohida ehtirolf etish lozim. G'arbiy va Sharqiy Yevro'pa mamlakatlari tajribasidan unumli foydalanibgina qolmay, o'zgacha yaratuvchanlik qonun-qoidalarini o'zlashtirish, uni o'zbek xalq musiqasining boy imkoniyatlari bilan mohirona payvand qilish maqsadida ilg'or kompozitorlarimiz nafaqat Markaziy Osiyo, balki Sharq mintaqasi doirasida ulkan yutuqlarni qo'lga kiritishga muvaffaq bo'ldilar.

Yangicha musiqiy uslubda noyob zamonaviy asar yaratish, jahon xalqlari musiqasi rivojlanishini hisobga olib, tobora yangidan - yangi ijodiy ufqlarni ochib berish bilan tavsiflanuvchi baynalminal jarayonga O`zbekiston o`z munosib ulushi bilan dadil kira oldi. Kasbiy ulgayish bosqichlarini tezkorlik bilan o`tab, har tomonlama yetuklik pallasiga ko`tarilishi bilan «O`zbek kompozitorlik maktabi» dunyo musiqqa madaniyatida o`ziga munosib o`rinni egallashga intildi. Asosan XX asrning ikkinchi yarmida vujudga kelgan ana shunday ijodga moyillik darajasi ilgari ayricha holda bo`lgan ikki toifadagi musiqiy tafakkur an`analarining o`lkamizda uzviy mushtarakligiga erishilganligi bilan ham karakterlanadi. Shu boisdan ko`p ovozlik uslub ila bunyod etilgan turli janrlardagi badiiy jihatdan barkamol, mumtoz asarlar ma`naviy qadriyatlarimizning jahonshumul salohiyatini yanada oshirdi.

Musiqiy madaniyatimizning yangi yo`nalishi bo`lgan o`zbek simfonik musiqasi 70-80-yillarda peshqadam safga chiqib olganini eslab o`taylik. Bu o`rinda respublikamizda, kushni va qator xorijiy mamlakatlarda o`tkazilgan nufuzli madaniy tadbirlar, konsert, ko`rik-tanlov hamda festivallarda katta muvaffaqiyat bilan ijro etilgan o`zbekona poemalar, syuitalar, uvertyuralar, fantaziyalar, cholg`u konsertlar va simfoniyalar xalqaro musiqqa jamoatchiligi diqqat-e`tiborini qayta-qayta o`ziga jalb qilgan. Bugungi kunda o`zbek musiqqa san`ati nafaqat asl an`anaviy ko`rinishlarida, balki kompozitorlik yo`nalishlarida ham xalqaro miqyosda tobora kengroq tan olinmoqda. Bu ma`noda sof cholg`u musiqasi, xususan, uning ancha murakkab sanalmish simfonik ijodiyoti alohida e`tiborga molik. Endilikda respublikamiz kompozitorligi shunchaki xilma xil musiqqa janrlarida yozish va izlanish tajribalaridan iborat bo`lmay, balki noyob an`analariga, mumtoz namunalar xazinasiga ega sermaxsul oqimdir. Uni turli yillarda xalqchil kuy ohanglar zaminida yaratilgan noyob va betakror asarlar tashqil etadi. Zero, har qanday andozada bastalangan musiqaning milliylik, badiiy barkamollik, o`ziga xoslik, mazmundorlik, ta`sirchanlik kabi fazilatlar hamisha qadrlidir.

Yuksak kasb mahorati, teran bilimdonlik, nozik did bilan ko`xna milliy an`analarga tayanib yaratilgan asarlarning umri boqiyiligini birgina o`zbek simfonik musiqasi misolida yaqqol ko`rish mumkin. Jumladan, 30-yillarning ikkinchi yarmida yaratilgan Aleksey Kozlovskiyning ovoz va simfonik orkestriga moslashtirilgan ehtirosli “Tanovar” poemasi, “Lola” syuitasi, Reyngolpd Gliyerning “Farg`ona bayrami” shodiyona uvertyurasi tinglovchilarga hamon olam-olam zavqu- shavq bag`ishlab kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bekmatov S. Hofizlik san`ati. O`quv-uslubiy qo`llanma.2007 y.135b.
2. I.Rajabov. Maqom asoslari. T., 1992.10-15 betlar Xorijiy adabiyotlar
3. Musiqqa ijodiyoti masalalari. Maqolalar to`plami. T. “Yangi asr avlodi”.

4. Michael Pilhofer, Holly Day. Music Theory for Dummies. 2007. 10-12. Elektron ta'lim resurslari